

Julia Haba-Osca & Robert Martínez-Carrasco, *Llegir la imatge. Il·lustrar la paraula. Reflexions al voltant del llibre il·lustrat i el còmic*, Albacete, Uno Editorial, 2020, 116 p., ISBN: 978-84-18438-37-0.

Entre les humanitats i les ciències socials, l'obra polifònica *Llegir la imatge. Il·lustrar la paraula. Reflexions al voltant del llibre il·lustrat i el còmic* ens presenta un compendi de diferents propostes sobre les possibilitats d'ambdós gèneres literaris com a generadors d'inquietuds en diferents àmbits del coneixement. Els seus editors, la Dra. Julia Haba-Osca i el Dr. Robert Martínez-Carrasco, han aconseguit reunir investigadors i investigadores procedents de diverses disciplines amb un objectiu comú: fomentar la visibilitat del llibre il·lustrat i el còmic com a elements amb personalitat pròpia i aportar una lectura que no només és narrativa sinó també visual. Capítol a capítol, l'obra aprofundeix en la particular idiosincràsia d'aquests formats literaris tradicionalment situats en la perifèria del cànon literari i totes les possibilitats d'aplicació que presenten.

Quant a l'estructura del llibre, en primer lloc, es fa una presentació de la iniciativa que va donar peu a l'obra: un taller d'escriptura creativa i d'il·lustració que va agermanar, en 2016, el Departament de Filologia Anglesa i Alemanya de la Universitat de València i la Facultat de Martha Falcao-DeVry, Manaus (Brasil). Des d'aleshores, i amb cinc edicions celebrades, el projecte s'ha encarregat de fomentar el coneixement d'un país, una cultura, una història i una llengua (moltes vegades, minoritzades) a través del llibre il·lustrat. L'any 2018, per exemple, la jornada va aprofundir en la llengua catalana i la seua relació amb aquests formats literaris. N'és un bon exemple també l'any 2019, quan es va incloure el còmic com a format d'estudi amb la presència de la Càtedra del Còmic de la Universitat de València.

Després d'aquesta primera introducció i contextualització de l'obra dins d'un projecte de reflexió acadèmica, investigadora i divulgadora, es presenten tretze capítols de diversa índole que podem dividir en dos apartats: un primer conjunt de contribucions que abasten la intersecció entre el llibre il·lustrat i diverses disciplines afins com ara

el disseny, la tecnologia i l'ensenyament de l'escriptura, i un segon apartat, amb deu contribucions, en què s'aborden propostes de caire literari, lingüístic i traductològic amb un eix vertebrador comú: el llibre il·lustrat i el còmic.

Pel que fa al primer apartat, en primer lloc hi trobem contribucions com la del Dr. de Souza Pacheco, que introdueix el lector/a en els camps del disseny tipogràfic, la tecnologia i l'ensenyament de l'escriptura. El propòsit de l'autor és reflexionar sobre com i què ensenyar tenint en compte la societat digital i tecnològica del segle XXI. Es tracta d'un bon capítol introductor i les diferents premisses del qual resulten útils per a l'ensenyament/aprenentatge de l'escriptura i la selecció de les diferents tipologies de lletra que apareixen en còmics i llibres il·lustrats. Seguidament, la contribució principal de Larissa Albuquerque de Alencar consisteix a donar visibilitat a la literatura de canya i cordill, que sorgeix amb el naixement de la impremta, i la seua tradició en els espais públics de Brasil. Es tracta, sens dubte, d'una forma original i enriquidora d'acostar la cultura literària a totes les esferes de la societat. Seguidament, Javier Rico Sesé i Òscar Rosaleñ Olmos, des de l'àmbit del disseny, mostren una proposta interessant sobre els exlibris i les marques de propietat que identifiquen un llibre. Es tracta d'una iniciativa particularment interessant, ja que traça tot un recorregut històric des dels orígens dels exlibris, amb antecedent històrics en l'època egípcia. Per finalitzar amb aquest primer apartat, el Dr. Alberto Prieto, des del món fototextual, examina amb detall les poderoses relacions que s'estableixen entre les imatges fotogràfiques i el text, un capítol que serveix de pont per a les propostes lingüístiques, literàries i didàctiques que s'hi presenten al voltant del llibre il·lustrat i el còmic.

En aquest segon apartat trobem propostes com la de la Dra. María Rosa Álvarez Sellers, que elabora una sèrie de reflexions sobre la importància del llibre infantil i juvenil a Portugal i incideix en el fet que «la joventut del lector no li resta importància» [a aquest gènere literari] i que «educar en valors és una de les missions de les lectures que ens ajuden a comprendre millor el món» (p. 39). Trobem, seguidament, la proposta visual de la Dra. Tayra Lanuza, experta en història de la ciència, i el dibuixant de còmic Jordi Bayarri. En la seua contribució, els autors aprofundeixen en el còmic com a eina de divulgació de la ciència. El tema de la memòria històrica i la seua representació en el llibre il·lustrat i el còmic és objecte de reflexió del capítol escrit pel Dr. Robert March Tortajada, que es pregunta com ens representem com a poble (amb memòria) en els còmics i els llibres il·lustrats i, més important, quins són els motius que han condemnat aquest format literari a la perifèria del cànon. A continuació, apreciem la contribució de Sheyla Ros Fenollosa i Andrés Giner Latorre sobre educació literària i educació per al desenvolupament sostenible (EDS) en l'àmbit de l'educació secundària, seguida del capítol d'Ulisses P. López i l'homenatge que fa al cèlebre humorista

Francesc Vila i Rufas (Cesc) a través d'una anàlisi detallada de la seua obra com a retratista de personatges, imatges i situacions de la vida quotidiana des de l'humor.

Observem també la presència de dues contribucions des del feminisme. D'una banda, Graciela Rock Mora analitza les singularitats dels herois i les heroïnes en la literatura infantil a fi d'educar en un prisma feminista des d'edats primerenques. Així manifesta l'autora aquesta necessitat:

És des de la literatura infantil i juvenil, des dels herois i heroïnes que donem als nostres fills i filles, des d'on els ensenyarem quina societat som, i més important encara, quina societat volem ser. I a partir d'eixa societat, que s'antulla inclusiva, tolerant i àmplia, seran ells i elles qui construïsquen la seua identitat, no des d'una normativa restrictiva, sinó des de la generositat de la comunitat igualitària. (p. 88)

Aquest final de capítol s'enllaça amb el següent, escrit per la Dra. Domene-Benito, on es pretén de donar veu a aquelles històries on les xiquetes són protagonistes i que comparteixen característiques com la valentia o el poder de decisió.

Per acabar amb aquesta aproximació exhaustiva a l'obra, ens centrarem en els dos últims capítols, formulats des d'un vessant traductològic. Així doncs, la primera intervenció, a mans de Núria Molines Galarza, emfatitza la necessitat de conèixer els elements del llenguatge del còmic per a poder traduir-los amb èxit i amb la finalitat de detectar similituds i distincions quant a la interpretació, la lectura i la traducció. Finalment, el Dr. Robert Martínez-Carrasco tanca l'obra amb una reflexió crítica sobre la traducció com a eina en la negociació del cànon literari.

Analitzat el seu contingut, recuperem les últimes línies de la contribució del Dr. Martínez-Carrasco pel que fa a l'interès i la legitimació de l'obra que ens ocupa:

Hi ha un interès per la literatura il·lustrada (de fet aquest mateix volum ho demostra) i això és deu, en gran manera, a tots aquells que han defensat la literatura perifèrica i han aconseguit legitimar-la i reclamar l'espai que li pertoca. (p. 108)

Efectivament, comprovem que *Llegir la imatge. Il·lustrar la paraula. Reflexions al voltant del llibre il·lustrat i el còmic* té la vocació de donar veu a minories (també literàries) i a formats com el llibre il·lustrat o el còmic que tradicionalment s'han vist eclipsats per obres «de major envergadura intel·lectual» com pot ser la novel·la. L'obra demostra, capítol rere capítol, com el llibre il·lustrat i el còmic són formats més vius que mai amb característiques que fomenten, entre altres, el desenvolupament de les multiliteracitats entre lectors i les lectores i el foment del pensament crític, la imaginació i la creativitat.

Un altre dels aspectes més rellevants de l'obra, com ja anotàvem a l'inici, és la multidisciplinarietat de propostes i d'investigadors i investigadores que s'han interessat

pel tema, des d'acadèmics i investigadors universitaris fins a mestres i docents en exercici en educació primària i secundària, passant per il·lustradors, *ninoters* o especialistes en avaluació de polítiques públiques i gènere. Aquesta amalgama proporciona al lector/a un conjunt divers de punts de vista que assenyalen el camí de la transversalitat com a via per a l'èxit, siga acadèmic, siga literari, siga investigador.

Així mateix, no podem obviar que el llibre aborda temes de vigent actualitat que ens afecten en el nostre dia a dia de diverses maneres: memòria històrica, feminisme, objectius de desenvolupament sostenible que no fan sinó posar de manifest com, de la interacció entre el text i la imatge, som capaços de lligar temes tan actuals i necessaris per a l'educació intercultural i inclusiva en el segle XXI.

Llegir la imatge. Il·lustrar la paraula. Reflexions al voltant del llibre il·lustrat i el còmic és, per tant, una obra d'interés per a lectors i lectores, per a professionals de l'educació, la recerca acadèmica, les arts, el disseny, les humanitats i les ciències socials. Esperem que aquesta siga només una primera aproximació als entramats filològics, artístics i didàctics que s'emmarquen dins del món d'aquests gèneres gràficovisuals.

ROCÍO DOMENE-BENITO
Universidad de Valladolid
rocio.domene@uva.es
ORCID 0000-0003-4051-6952